

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)
της 17ης Μαρτίου 2005 *

Στην υπόθεση C-109/04,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, την οποία υπέβαλε το Bundesverwaltungsgericht (Γερμανία), με απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 2003, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 2 Μαρτίου 2004, στο πλαίσιο της δίκης

Karl Robert Kranemann

κατά

Land Nordrhein-Westfalen,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους P. Jann, πρόεδρο τμήματος, K. Lenaerts (εισηγητή), N. Colneric, K. Schiemann και E. Levits, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

γενικός εισαγγελέας: L. A. Geelhoed
γραμματέας: R. Grass

αφού έλαβε υπόψη του την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο K. R. Kranemann,
- το Land Nordrhein-Westfalen, εκπροσωπούμενο από τον M. Statthaler,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους G. Rozet και H. Kreppel,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 27ης Ιανουαρίου 2005,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- ¹ Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 39 ΕΚ). Υποβλήθηκε στο

πλαίσιο προσφυγής που άσκησε ο Κ. R. Kranemann, ασκούμενος νομικός που πραγματοποίησε μέρος της ασκήσεώς του στο Ηνωμένο Βασίλειο, κατά της αρνήσεως του Land Nordrhein-Westfalen να του επιστρέψει τα έξοδα μετακινήσεως της διαδρομής που διήνυσε εκτός του γερμανικού εδάφους για να μεταβεί στον τόπο ασκήσεως.

Το εθνικό νομικό πλαίσιο

- 2 Το άρθρο 7, παράγραφος 4, εδάφια 4 και 5, της κανονιστικής αποφάσεως περί χορηγήσεως αποζημιώσεως για εκτός έδρας εργασία (Verordnung über die Gewährung von Trennungentschädigung, στο εξής: TEVO) του Land Nordrhein Westfalen, της 29ης Απριλίου 1988, προβλέπει, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της παρούσας υποθέσεως στις 27 Ιουνίου 1994 (GV. NW 1994, σ. 444), ότι στους ανακλητούς δημόσιους υπαλλήλους που πραγματοποιούν περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας και υπηρετούν σε θέση της επιλογής τους στην αλλοδαπή καταβάλλεται ημερήσια αποζημίωση και αποζημίωση διανυκτερεύσεως με αποκλειστική βάση τα ποσά που προβλέπονται για τους μετακινούμενους εντός της ημεδαπής υπαλλήλους. Τα έξοδα μετακινήσεως καταβάλλονται μέχρι του ύψους της απαιτούμενης δαπάνης για μετάβαση με τα συνήθη μέσα μεταφοράς, στη φτηνότερη θέση, μέχρι τον εντός της Γερμανίας μεθωριακό σταθμό, μετ' επιστροφής.
- 3 Ανάλογη ρύθμιση ισχύει, κατά το άρθρο 5, παράγραφος 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 7, παράγραφος 7, της TEVO, για τα επιδόματα μετακινήσεως που καταβάλλονται σε περίπτωση επιστροφής στην ημεδαπή κατά τη διάρκεια της ασκήσεως.

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

- 4 Κατά τη διάρκεια της πρακτικής νομικής ασκήσεως, που προηγείται υποχρεωτικά της δεύτερης κρατικής εξετάσεως για νομικούς, ο K. R. Kranemann πραγματοποίησε άσκηση από την 1η Αυγούστου έως τις 30 Νοεμβρίου 1995, ως ανακλητός δημόσιος υπάλληλος, σε δικηγορικό γραφείο του Λονδίνου (Ηνωμένο Βασίλειο).

- 5 Κατά το διάστημα αυτό, έλαβε από το Land Nordrhein-Westfalen, πλέον της αμοιβής του ως ασκουμένου, αποζημίωση αποχωρισμού ύψους 1 686, 68 DEM. Η αίτησή του για απόδοση των εξόδων μετακινήσεως της επιστροφής από την κατοικία του, στο Aix-la-Chapelle (Γερμανία), στον τόπο εκπαίδευσέως και επίσης τα έξοδα του ταξιδιού επιστροφής για ένα Σαββατοκύριακο έγινε δεκτή μόνο για το ποσό των 83,25 DEM, που αντιστοιχούσε στην ημερήσια αποζημίωση για υπηρεσιακό ταξίδι μερικών ημερών και στην αποζημίωση διανυκτερεύσεως. Αντιθέτως, επειδή η TEVO περιόρισε την επιστροφή των εξόδων ταξιδιού μέχρι του αναγκαίου ποσού για το μετ' επιστροφής ταξίδι από και προς τη γερμανική μεθόριο και επειδή η Aix-la-Chapelle θεωρήθηκε ότι βρίσκεται στη γερμανική μεθόριο δεν αποδόθηκαν στον K. R. Kranemann τα υπόλοιπα έξοδα μετακινήσεως που ζήτησε ύψους 539,60 DEM.

- 6 Κατόπιν της απορρίψεως της προσφυγής του πρωτοδίκως και κατ' έφεση, ο K. R. Kranemann άσκησε αναίρεση ενώπιον του Bundesverwaltungsgericht.

- 7 Με την απόφασή του περί παραπομπής, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι η νομολογία του Δικαστηρίου δεν έχει αποσαφηνίσει ακόμη το θέμα αν εμπίπτουν στην έννοια του εργαζομένου υπό την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης οι ανακλητοί δημόσιοι υπάλληλοι που έχουν πραγματοποιήσει την πρακτική νομική άσκηση («Rechtsreferendare» ή «ασκούμενοι νομικοί»).

- 8 Εξάλλου, το ως άνω δικαστήριο διερωτάται αν η άρνηση επιστροφής των εξόδων μετακινήσεως που αφορούν διαδρομή που διανύθηκε εκτός εθνικού εδάφους αποτελεί, καθεαυτή, ικανό άμεσο εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και αν, ενδεχομένως, το άρθρο 48 της Συνθήκης επιβάλλει, επιπλέον της επιστροφής των εξόδων μετακινήσεως από και προς τον τόπο εκπαίδευσέως στην αλλοδαπή, και την απόδοση των εξόδων επιστροφής στην ημεδαπή κατά τη διάρκεια της ασκήσεως.
- 9 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν μπορεί να δικαιολογηθεί η ενδεχόμενη προσβολή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων από στοιχεία αναγόμενα στον προϋπολογισμό και αν τα στοιχεία αυτά μπορούν να οδηγήσουν στην άρνηση, γενικώς, της χορηγήσεως στους ασκούμενους της αποζημιώσεως αποχωρισμού και της επιστροφής των εξόδων μετακινήσεως.
- 10 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Bundesverwaltungsgericht αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Είναι σύμφωνη προς το άρθρο [48 της Συνθήκης ΕΚ] εθνική ρύθμιση η οποία παρέχει σε ασκούμενο νομικό, που πραγματοποιεί ένα τμήμα της προβλεπομένης εκπαίδευσέως του σε θέση επιλογής του σε άλλο κράτος μέλος, αξίωση αναζητήσεως των εξόδων του μετακινήσεως μόνον κατά το ύψος που αντιστοιχεί στο πραγματοποιούμενο στην ημεδαπή τμήμα του ταξιδιού;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

- 11 Πρέπει να καθοριστεί, ευθύς εξ αρχής, αν υπάγεται στο άρθρο 48 της Συνθήκης ο ασκούμενος νομικός που έχει πραγματοποιήσει μέρος της πρακτικής νομικής ασκήσεώς του σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος.

Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης

- 12 Κατά πάγια νομολογία η έννοια του «εργαζομένου», υπό την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης, έχει κοινοτικό χαρακτήρα και δεν πρέπει να ερμηνεύεται περιοριστικά. Ως «εργαζόμενος» πρέπει να θεωρείται κάθε πρόσωπο που ασκεί δραστηριότητες πραγματικές και γνήσιες, κατ' αποκλεισμό των δραστηριοτήτων που είναι τόσο περιορισμένες ώστε να εμφανίζονται ως καθαρώς περιθωριακές και επουσιώδεις. Το κύριο χαρακτηριστικό της σχέσεως εργασίας είναι το γεγονός ότι ένα πρόσωπο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, προς έτερο και υπό τη διεύθυνσή του υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 1986, 66/85, Lawrie-Blum, Συλλογή 1986, σ. 2121, σκέψεις 16 και 17 της 26ης Φεβρουαρίου 1992, C-3/90, Bernini, Συλλογή 1992, σ. I-1071, σκέψη 14, και της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, C-456/02, Trojani, Συλλογή 2004, σ. I-7573, σκέψη 15).
- 13 Όσον αφορά τα πρόσωπα που πραγματοποιούν προκαταρκτική εκπαίδευση, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, εφόσον οι εν λόγω περίοδοι μαθητείας πραγματοποιούνται υπό συνθήκες πραγματικής και γνήσιας έμμισθης δραστηριότητας, το γεγονός ότι η εκπαίδευση αυτή μπορεί να θεωρηθεί πρακτική προετοιμασία που συνδέεται με την άσκηση του εν λόγω επαγγέλματος δεν εμποδίζει την εφαρμογή του άρθρου 48 της Συνθήκης (προπαρατεθείσες αποφάσεις Lawrie Blum, σκέψη 19, και Bernini, σκέψη 15).
- 14 Όπως έχει αποφανθεί το Δικαστήριο με την απόφασή του της 7ης Δεκεμβρίου 2000, C-79/99, Schnorbus (Συλλογή 2000, σ. I-10997, σκέψη 28), η πρακτική νομική άσκηση συνιστά περίοδο κατάρτισεως και αναγκαία προϋπόθεση για την πρόσβαση σε απασχόληση στο δικαστικό σώμα ή στις ανώτερες θέσεις της δημόσιας διοικήσεως.
- 15 Όσον αφορά τις δραστηριότητες που ασκούν οι ασκούμενοι νομικοί, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, αφενός, οι εν λόγω ασκούμενοι

καλούνται να χρησιμοποιήσουν στην πρακτική, στο πλαίσιο της ασκήσεώς τους, τις γνώσεις που απέκτησαν με τις σπουδές τους και συμβάλλουν έτσι, υπό τις οδηγίες του δικηγόρου στον οποίο ασκούνται, στις δραστηριότητες που ασκεί αυτός και, αφετέρου, ότι οι ασκούμενοι νομικοί λαμβάνουν, κατά το διάστημα της εκπαιδευσεως τους, αμοιβή υπό μορφή επιδόματος συντηρήσεως.

- 16 Αντιθέτως με όσα υποστηρίζει το Land Nordrhein-Westfalen, η εργασιακή αυτή σχέση δεν θα μπορούσε να μην εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης εκ μόνου του λόγου ότι, αφενός, η αποζημίωση που καταβάλλεται στους ασκούμενους αποτελεί μόνο βοήθημα για να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες τους και ότι, αφετέρου, για τους ασκούμενους που πραγματοποίησαν την άσκηση εκτός του δημόσιου τομέα, η χορήγηση από το κράτος της αποζημιώσεως αυτής δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αντιστάθμισμα για τις υπηρεσίες που παρέσχε ο ασκούμενος.
- 17 Συγκεκριμένα, σύμφωνα με πάγια νομολογία ούτε το χαμηλό επίπεδο αμοιβής ούτε η προέλευση των πόρων για την αμοιβή ασκούν οποιαδήποτε επιρροή στην ιδιότητα του εργαζομένου κατά την έννοια του κοινοτικού δικαίου (βλ. αποφάσεις της 23ης Μαρτίου 1982, 53/81, Levin, Συλλογή 1982, σ. 1035, σκέψη 16, της 31ης Μαΐου 1989, 344/87, Bettray, Συλλογή 1989, σ. 1621, σκέψη 16, και Trogiani, προπαρατεθείσα, σκέψη 16).
- 18 Εφόσον οι ασκούμενοι νομικοί ασκούν έμμισθη δραστηριότητα πραγματική και γνήσια, πρέπει να λογίζονται ως εργαζόμενοι υπό την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης.
- 19 Η εφαρμογή του άρθρου 48 της Συνθήκης δεν μπορεί να αποκλειστεί βάσει της εξαιρέσεως της παραγράφου 4 της διατάξεως αυτής, που αφορά την «απασχόληση

στη δημόσια διοίκηση». Στο μέτρο που ο ασκούμενος πραγματοποιεί, όπως εν προκειμένω, τμήμα της εκπαιδευσεώς του εκτός του δημόσιου τομέα, αρκεί να υπομνησθεί ότι η έννοια «απασχόληση στη δημόσια διοίκηση» δεν περιλαμβάνει και την απασχόληση στην υπηρεσία ενός ιδιώτη ή ενός νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, ανεξαρτήτως των καθηκόντων που καλείται να εκπληρώσει ο εργαζόμενος (απόφαση της 31ης Μαΐου 2001, 283/99, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2001, σ. I- 4363, σκέψη 25).

- 20 Όσον αφορά τον ασκούμενο νομικό που αφήνει το κράτος μέλος κατοικίας του για να πραγματοποιήσει τμήμα της ασκήσεώς του σε άλλο κράτος μέλος, η περίπτωση του δεν μπορεί να αποκλειστεί από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης για τον λόγο ότι αποτελεί καθαρά εσωτερική υπόθεση του κράτους μέλους.
- 21 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, πρέπει να θεωρηθεί ότι ο ασκούμενος νομικός υπήκοος κράτους μέλους που πραγματοποιεί τμήμα της ασκήσεώς του σε άλλο κράτος μέλος ασκώντας πραγματική και γνήσια έμμισθη δραστηριότητα αποτελεί εργαζόμενο κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης.
- 22 Στη συνέχεια, πρέπει να εξεταστεί αν ρύθμιση περί επιστροφής των εξόδων μετακινήσεως, όπως αυτή που έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης, κωλύει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας που καθιερώνει για τους εργαζόμενους το άρθρο 48 της Συνθήκης.

Όσον αφορά την παρακώλυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων

- 23 Πρέπει να αναφερθεί ότι, με την υπαγωγή της επιστροφής των εξόδων στα οποία υποβλήθηκε ασκούμενος νομικός που πραγματοποίησε τμήμα της ασκήσεώς του

εκτός Γερμανίας στους πίνακες που ισχύουν για τις μετακινήσεις εντός εθνικού εδάφους, το άρθρο 7 της ΤΕΥΟ αποκλείει την επιστροφή των εξόδων μετακινήσεως που πραγματοποίησε ο ασκούμενος εκτός γερμανικού εδάφους.

- 24 Συνεπώς, μολοντί οι ασκούμενοι που πραγματοποιούν την άσκησή τους σε τόπο εργασίας που βρίσκεται εντός γερμανικού εδάφους έχουν δικαίωμα επιστροφής του συνόλου των εξόδων τους μετακινήσεως οποιαδήποτε και αν είναι η απόσταση μεταξύ της κατοικίας τους και του τόπου ασκήσεως, οι ασκούμενοι που επιλέγουν να διεξαγάγουν τμήμα της ασκήσεώς τους σε άλλο κράτος μέλος πρέπει να αναλάβουν οι ίδιοι το μέρος των εξόδων μετακινήσεως που αντιστοιχεί στη διαδρομή εκτός του γερμανικού εδάφους.
- 25 Συναφώς, πρέπει να τονιστεί ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει κατ' επανάληψη ότι όλες οι διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων αποσκοπούν στη διευκόλυνση της ασκήσεως, εκ μέρους των κοινοτικών υπηκόων, επαγγελματικών δραστηριοτήτων οποιασδήποτε φύσεως στο σύνολο του εδάφους της Κοινότητας και αποκλείουν μέτρα που θα μπορούσαν να αποβούν δυσμενή για τους εν λόγω υπηκόους όταν αυτοί επιθυμούν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους (αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 1988, 154/87 και 155/87, Wolf κ.λπ., Συλλογή 1988, σ. 3897, σκέψη 13 της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 94 της 26ης Ιανουαρίου 1999, C-18/95, Terhoeve, Συλλογή 1999, σ. I-345, σκέψη 37, και της 27ης Ιανουαρίου 2000, C-190/98, Graf, Συλλογή 2000, σ. I-493, σκέψη 21).
- 26 Διατάξεις που εμποδίζουν ή αποθαρρύνουν υπήκοο κράτους μέλους να εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής του προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμά του για ελεύθερη κυκλοφορία συνιστούν, επομένως, εμπόδια στην άσκηση αυτής της ελευθερίας, έστω και αν εφαρμόζονται ανεξαρτήτως της ιθαγένειας των οικείων εργαζομένων.

- 27 Κατά συνέπεια, αν κράτος μέλος προβλέπει σύστημα προσβάσεως σε ορισμένη απασχόληση βασιζόμενο σε προκαταρκτική άσκηση κατά τη διάρκεια της οποίας οι ασκούμενοι ασκούν πραγματική και γνήσια έμμισθη δραστηριότητα και αν επιτρέπει, εξάλλου, να πραγματοποιεί ο ασκούμενος την άσκηση αυτή σε άλλο κράτος μέλος, πρέπει να λαμβάνει μέριμνα ώστε οι λεπτομερείς τρόποι οργάνωσης της ασκήσεως αυτής να μην αποτελούν εμπόδιο στις θεμελιώδεις ελευθερίες που εγγυάται η Συνθήκη.
- 28 Πάντως, στο μέτρο που εθνική ρύθμιση, όπως η TEVO, απαιτεί από τους ασκούμενους που πραγματοποιούν την άσκησή τους σε άλλο κράτος μέλος να βαρύνονται οι ίδιοι με τα έξοδα μετακινήσεως που αφορούν τις διαδρομές που διανύουν εκτός του εθνικού εδάφους, συμπεριλαμβανομένων των εξόδων επιστροφής στην ημεδαπή κατά το διάστημα της ασκήσεως, ο ασκούμενος που πραγματοποιεί την άσκησή του σε άλλο κράτος μέλος βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση από αυτήν που θα ήταν αν πραγματοποιούσε την άσκηση εντός του κράτους μέλους κατοικίας του διότι, στην περίπτωση αυτή, θα καλύπτονταν τα έξοδα μετακινήσεώς του.
- 29 Έτσι, η ρύθμιση αυτή δημιουργεί ένα οικονομικό εμπόδιο που μπορεί να αποτρέψει τους ασκούμενους νομικούς, ιδίως δε αυτούς που διαθέτουν περιορισμένους οικονομικούς πόρους, από το να επιλέξουν την άσκηση σε άλλο κράτος μέλος, ανεξαρτήτως του θέματος αν η απόφαση πραγματοποιήσεως της ασκήσεως αυτής υποκινήθηκε γενικώς, όπως αναφέρει το Land Nordrhein-Westfalen, από λόγους που ανάγονται καθαρά στην εξειδίκευση του ασκούμενου ή από προσωπικούς λόγους, όπως η πρόθεση να αποκτηθεί εμπειρία σε άλλο νομικό σύστημα.
- 30 Κατά συνέπεια, μέτρο όπως αυτό του άρθρου 7 της TEVO ενδέχεται να εμποδίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, πράγμα που απαγορεύεται, κατ' αρχήν, από το άρθρο 48 της Συνθήκης.
- 31 Το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν το εμπόδιο αυτό μπορεί, ωστόσο, να δικαιολογηθεί από στοιχεία που ανάγονται στον προϋπολογισμό.

- 32 Κατά τον Κ. R. Kranemann, η άρνηση επιστροφής των εξόδων μετακινήσεως μόνον των ασκουμένων που πραγματοποίησαν την άσκησή τους στην αλλοδαπή δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί από στοιχεία που ανάγονται στον προϋπολογισμό, αν προκύπτει ότι τα έξοδα αυτά δεν είναι οπωσδήποτε μεγαλύτερα από αυτά με τα οποία βαρύνονται οι ασκούμενοι που επέλεξαν τόπο άσκήσεως εντός της Γερμανίας. Στοιχεία που ανάγονται στον προϋπολογισμό μπορούν επιπρόσθετα να οδηγήσουν σε καθιέρωση ανωτάτου ορίου του επιστρεφόμενου ποσού.
- 33 Πρέπει να αναφερθεί, συναφώς, ότι μέτρο που εμποδίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μπορεί να γίνει δεκτό στην περίπτωση κατά την οποία επιδιώκει θεμιτό σκοπό συμβιβαζόμενο με τη Συνθήκη και δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Ακόμα όμως και στην περίπτωση αυτή θα πρέπει η εφαρμογή της οικείας εθνικής ρυθμίσεως να είναι κατάλληλη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην είναι δεσμευτική πέραν του βαθμού που αυτό είναι αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, C-19/92, Kraus, Συλλογή 1993, σ. I-1663, σκέψη 32, καθώς και προπαρατεθείσες αποφάσεις Bosman, σκέψη 104, και Köbler, σκέψη 77).
- 34 Πάντως, κατά πάγια νομολογία, σκοποί αμιγώς οικονομικής φύσεως δεν μπορούν να αποτελέσουν λόγους γενικού συμφέροντος που δικαιολογούν περιορισμό μιας θεμελιώδους ελευθερίας η οποία διασφαλίζεται από τη Συνθήκη (αποφάσεις της 26ης Απριλίου 1988, 352/85, Bond van Adverteerders, Συλλογή 1988, σ. 2085, σκέψη 34· της 2ης Ιουλίου 1991, C-288/89, Collectieve Antennevoorziening Gouda, Συλλογή 1991, σ. I-4007, σκέψη 11· της 5ης Ιουνίου 1997, C-398/95, ΣΕΤΤΓ, Συλλογή 1997, σ. I-3091, σκέψη 23· της 6ης Ιουνίου 2000, C-35/98, Verkoijen, Συλλογή 2000, σ. I-4071, σκέψη 48, και της 16ης Ιανουαρίου 2003, C-388/01, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2003, σ. I-721, σκέψη 22).
- 35 Εν πάση περιπτώσει, όπως ανέφερε ο Κ. R. Kranemann και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, δεν αποκλείεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα έξοδα διαδρομής που διανύεται στο εσωτερικό της Γερμανίας να είναι μεγαλύτερα από τα έξοδα για τη μετάβαση σε άλλο κράτος μέλος.

- 36 Στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει επομένως να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 48 της Συνθήκης απαγορεύει εθνικό μέτρο το οποίο, όσον αφορά άτομο που έχει ασκήσει, στο πλαίσιο προκαταρκτικής ασκήσεως, πραγματική και γνήσια έμμισθη δραστηριότητα σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος κατοικίας του, χορηγεί δικαίωμα επιστροφής των εξόδων του μετακινήσεως μόνο μέχρι του ύψους του ποσού της διαδρομής που διανύθηκε εντός του εθνικού εδάφους, προβλέποντας ταυτόχρονα ότι, αν η δραστηριότητα αυτή ασκείται εντός εθνικού εδάφους, επιστρέφεται το σύνολο των εξόδων μετακινήσεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 37 Δεδομένου ότι η διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπíπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό αναπόκειται να αποφανθεί επί των εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφασίζει:

Το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 39 ΕΚ) απαγορεύει εθνικό μέτρο το οποίο, όσον αφορά άτομο που έχει ασκήσει, στο πλαίσιο προκαταρκτικής ασκήσεως, πραγματική και γνήσια έμμισθη δραστηριότητα σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος κατοικίας του, χορηγεί δικαίωμα επιστροφής των εξόδων του μετακινήσεως μόνο μέχρι του ύψους του ποσού της διαδρομής που διανύθηκε εντός του εθνικού εδάφους, προβλέποντας ταυτόχρονα ότι, αν η δραστηριότητα αυτή ασκείται εντός του εθνικού εδάφους, επιστρέφεται το σύνολο των εξόδων.

(υπογραφές)